

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Emilii Palankiewicz-Mitrut

pt. ***Kształcenie zawodowe uczniów szkół ponadpodstawowych***

w kontekście zmian

wynikających z reformy systemu oświaty z 2017 roku

napisanej pod kierunkiem dr. hab. Adama Solaka, prof. APS

oraz promotorki pomocniczej dr Katarzyny Stanek

1. Uwagi ogólne

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska ma charakter teoretyczno-empiryczny. Autorka podejmuje w niej ważną i aktualną problematykę dotyczącą kształcenia zawodowego uczniów szkół ponadpodstawowych w kontekście reformy systemu oświaty z 2017 roku. Badanie tych zagadnień wymaga znajomości specyfiki kształcenia zawodowego oraz funkcjonowania szkół zawodowych w kontekście uregulowań organizacyjnych i legislacyjnych, dynamicznych przemian rynku pracy, powstawania nowych zawodów i specjalności, sposobu wykonywania pracy i zatrudniania, potrzeb w zakresie rozwijania kompetencji i edukacji ustawicznej.

Problematyka kształcenia zawodowego jest niezwykle złożona z kilku powodów. Oprócz kształcenia ogólnego, które w technikach jest realizowane w takim wymiarze jak w liceach ogólnokształcących, obejmuje ono kształcenie w zakresie przedmiotów zawodowych teoretycznych i praktycznych, a także realizację praktyk zawodowych. Ponadto należy podkreślić, że szkoły branżowe i technika kształcą w ponad 213 zawodach szkolnictwa

zawodowego ośmiu obszarów zawodowych¹, co sprawia, że organizacja kształcenia w tego typu szkołach jest znacznie bardziej wymagająca niż w szkołach ogólnokształcących. Według raportu „Barometr zawodów 2024”, a także danych prezentowanych przez urzędy pracy w całej Polsce, nieustannie od wielu lat zawodami deficytowymi, których przedstawiciele brakuje na rynku pracy, są specjaliści z branży budowlanej, mechanicznej, produkcyjnej, usług transportowych, medycznych i opiekuńczych, brakuje więc wykwalifikowanych fachowców. Świadczy to o tym, że kształcenie zawodowe ma ogromne znaczenie, ponieważ ciągle istnieje zapotrzebowanie na zatrudnianie osób z konkretnymi umiejętnościami. Kolejną istotną kwestią jest permanentne niedofinansowanie szkolnictwa zawodowego, brakuje pieniędzy na wyposażenie specjalistycznych pracowni, sprzęt, zatrudnianie wysokiej klasy profesjonalistów, współpracę z pracodawcami i realizację praktyk zawodowych. W kształceniu zawodowym należy też uwzględniać pojawianie się nowych zawodów, nowych sposobów zarabiania i zatrudniania, rozwój technologiczny, zmiany kulturowe, stylu życia i zapotrzebowania na usługi. Biorąc pod uwagę fakt, że procedura wdrożenia kształcenia w danym zawodzie trwa kilka lat, stanowi to kolejne wyzwanie dla edukacji zawodowej. Badania tej problematyki są więc wieloaspektowe, ale też niezwykle ważne i potrzebne, dlatego tym większe uznanie dla Autorki, która podjęła się niełatwego zadania.

W mojej opinii recenzowana rozprawa stanowi ważny krok w rozwoju badań nad problematyką kształcenia zawodowego, tym bardziej, że nie ma zbyt wielu analiz dotyczących funkcjonowania szkolnictwa zawodowego, znacznie częściej pojawiają się publikacje dotyczące kształcenia ogólnego.

Recenzowaną pracę oceniam pozytywnie. Za taką oceną przemawia fakt, że Autorka podjęła niezwykle istotne poznawczo i praktycznie kwestie - ze względu na jakość kształcenia zawodowego oraz konieczność poszukiwania optymalnych rozwiązań w tym zakresie. Doktorantka nie tylko umiejętnie i kompetentnie, ale też z dużym znawstwem problematyki i bardzo dobrą orientacją w literaturze przedmiotu odnosi się do kluczowych kwestii teoretycznych, ale przede wszystkim zaprojektowała i przeprowadziła poprawne metodologicznie badania, których wyniki posłużyły do przeprowadzenia pogłębionej analizy kształcenia zawodowego w kontekście reformy systemu oświaty z 2017 roku.

¹ ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 13 marca 2017 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, (Dz. U. z 2024 r. poz. 110).

Przeprowadzone przez Autorkę badania mają charakter kompleksowy, są spójne naukowo i metodologicznie.

Pani mgr Emilia Palankiewicz-Mitrut wykazała się dobrą orientacją w zakresie podejmowanych zagadnień, zarówno w części teoretycznej, jak i empirycznej przedłożonej do recenzji rozprawy: projektowania i realizacji badań ilościowych i jakościowych, umiejętnością analizy i prezentacji oraz interpretowania rezultatów badań własnych. Dzięki uzyskanym wynikom przeprowadzonych badań Doktorantka poszerza dotychczasową wiedzę w obszarze nauk społecznych z zakresu pedagogiki pracy - z uwagi na podejmowane zagadnienia, zaprojektowaną metodologię, badane grupy oraz obszar badań usytuowany w kontekście szerokiej problematyki przygotowania do pracy.

2. Szczegółowa ocena struktury i treści poszczególnych rozdziałów rozprawy

Dysertacja doktorska mgr Emilii Palankiewicz-Mitrut liczy 329 stron. Składa się ze wstępu, części teoretycznej, części empirycznej, zakończenia, bibliografii, netografii i aktów prawnych, spisu tabel i wykresów oraz aneksu.

Struktura pracy jest przemyślana i poprawnie skonstruowana, układ kolejnych części umożliwia uporządkowaną prezentację podstawowych zagadnień teoretycznych i metodologicznych, a także analizę wyników przeprowadzonych badań. Struktura jest logiczna, opracowana zgodnie z zasadami przyjętymi w tego rodzaju rozprawach naukowych.

Wysoko oceniam też formalną stronę pracy, na uwagę zasługuje warstwa językowa rozprawy doktorskiej. Autorka udowadnia, że praca naukowa może być napisana językiem naukowym, a jednocześnie w sposób przystępny, zrozumiały i klarowny.

Rozprawę rozpoczyna *Wstęp* zamieszczony na stronach 12-13, stanowiący wprowadzenie do omawianych w rozprawie zagadnień, w którym Autorka w zwięzłym wywodzie przedstawia treści poszczególnych rozdziałów, zwracając uwagę na wielowymiarowe znaczenie kształcenia zawodowego. Przedstawione uzasadnienie podjęcia badań analizowanej problematyki jest w mojej ocenie przekonujące.

Wprowadzenie poprzedza teoretyczną część pracy, zajmująca łącznie 136 stron (ss. 14-150). Doktorantka prezentuje w niej analizy z zakresu problematyki edukacji zawodowej będące podstawą przeprowadzonych badań. Są to zagadnienia dotyczące: miejsca kształcenia zawodowego w naukach o wychowaniu, reformy kształcenia zawodowego w świetle nowego

prawa oświatowego z 2017 roku, problemów kształcenia zawodowego w obliczu zmieniających się potrzeb rynku pracy. Część empiryczna pracy liczy 120 stron i zawiera założenia metodologiczne badań własnych Autorki, wyniki oraz analizy przeprowadzonych badań wraz z dyskusją wyników oraz wnioskami praktycznymi (ss. 151-271). Należy zauważyć, że część teoretyczna i część metodologiczno-empiryczna pracy nie różnią się znacząco liczbą zajmowanych stron, co świadczy o właściwym rozkładzie treści prezentowanej dysertacji. Można stwierdzić, że praca stanowi zamkniętą całość, ukazującą w spójny sposób zamysł badawczy Doktorantki.

Ocenę teoretycznej części rozprawy rozpocznę od rozdziału pierwszego zatytułowanego *Miejsce kształcenia zawodowego w naukach o wychowaniu*, którego treść jest zamieszczona na stronach 14-61. Autorka, korzystając z umiejętnie dobranej literatury naukowej prezentuje interesujące rozważania na temat roli kształcenia zawodowego w przygotowaniu człowieka do samodzielnego życia, reformy kształcenia zawodowego w świetle nowego prawa oświatowego z 2017 roku oraz kształcenia zawodowego jako elementu edukacji ustawicznej. Trafnie podkreśla złożoność i wieloaspektowość kształcenia zawodowego oraz jego powiązania z przemianami gospodarczymi, technologicznymi i społeczno-kulturowymi, stąd, jak słusznie zauważa, wszelkie analizy w zakresie funkcjonowania i organizacji edukacji zawodowej wymagają uwzględnienia wielu kontekstów. Doceniając zaprezentowane w rozdziale kwestie, chciałabym zwrócić uwagę na występowanie zbyt wielu wypunktowań, porządkujących prezentowane dane, których autorami są inni badacze, bez analizy przedstawionych poprzez wypunktowanie określeń, sformułowań czy ogólnego zamysłu autora, co sprawia wrażenie przygotowania tekstu do prezentacji. W mojej ocenie warto przynajmniej część z tych treści omówić w postaci opisowej, co umożliwi pogłębioną analizę prezentowanych zagadnień czy uzasadnienie wyboru takich a nie innych klasyfikacji.

W dalszej części, w rozdziale drugim pt. *Reforma kształcenia zawodowego w świetle nowego prawa oświatowego z 2017 roku* (ss. 62-104) Doktorantka opisuje reformę szkolnictwa jako rezultat przemian społeczno-ustrojowych, prezentuje zmiany w strukturze szkół po 1 września 2017 roku, porównuje liczbę uczniów w liceach i szkołach zawodowych, analizując przyczyny wyboru tych szkół, słusznie przy tym zwracając uwagę na fakt, że szkoła zawodowa wciąż jest często szkołą drugiego wyboru. Charakteryzuje też ponadpodstawowe szkoły zawodowe, w tym 5-letnie technika oraz szkoły branżowe I i II stopnia, które powstały

w wyniku analizowanej w dysertacji reformy szkolnictwa. Prezentuje nową klasyfikację zawodów szkolnictwa branżowego oraz podstawę programową w tym obszarze, zwracając uwagę na efekty kształcenia, egzaminy zawodowe w nowej formule oraz wytyczne w zakresie doradztwa zawodowego. W tym rozdziale Autorka dokonała udanej próby opisu nowej reformy edukacji zawodowej, korzystając z reprezentatywnej literatury przedmiotu. Treści rozdziału świadczą o rzetelnej analizie rozpatrywanych kwestii oraz o dogłębnej znajomości zagadnień związanych z podjętą problematyką.

Kolejny, trzeci rozdział teoretyczny, pt. *Zidentyfikowane problemy kształcenia zawodowego w obliczu zmieniających się potrzeb rynku pracy* (ss. 105-150) zawiera treści dotyczące rozwoju zawodowego człowieka, problemów i potrzeb kształcenia zawodowego, udziału pracodawców w tym procesie, w szczególności w odniesieniu do praktyk zawodowych, kształcenia dualnego oraz staży uczniowskich, nowych zawodów w technikach i szkołach branżowych. Doktorantka trafnie zwróciła uwagę na fakt, że reforma szkolnictwa zawodowego z 2017 roku jest zarówno kontynuacją reformy poprzedniej, z 2012 roku, jak też stanowi odpowiedź na wyzwania zmieniającego się rynku pracy. W tym rozdziale Autorka wskazuje szczegółowe kwestie, które uzupełniają wcześniejsze treści, całościowo ukazując wielowymiarowy charakter analiz dotyczących kształcenia zawodowego, co tworzy podstawy zaprojektowania i realizacji projektu badawczego.

Podsumowując część teoretyczną stwierdzam, że Doktorantka posiada szeroką wiedzę w zakresie rozpatrywanej tematyki badań. Potrafi sprawnie nią operować w celu wyjaśnienia prezentowanych zagadnień. Przedstawione rozważania, opis różnych ustaleń badawczych i uregulowań dotyczących badanych zagadnień, podsumowanie każdego rozdziału teoretycznego, świadczą o kompetencjach analitycznych Autorki oraz o umiejętności syntezy omawianych treści. Przywołane uzasadnienia teoretyczne są niezwykle cenne z perspektywy założeń metodologicznych oraz sposobu analizy i interpretacji wyników badań. Doktorantka analizuje wiele zagadnień w różnych ujęciach, co pozwala na ukazanie w szerszej perspektywie podjętą w dysertacji problematykę. Wykazała się umiejętnością prowadzenia interesujących rozważań, przybliżając niezbędne do przeprowadzenia badań kategorie pojęciowe, odwołując się do reprezentatywnej literatury, co pokazuje, że podjęta problematyka jest wielowymiarowa i ważna z uwagi na przygotowanie do funkcjonowania na zmieniającym się rynku pracy. Obszerne treści rozdziałów teoretycznych dotyczące

specyfiki podejmowanych zagadnień stanowią podstawę prezentowanych w dalszej części pracy badań empirycznych. Autorska koncepcja badań zaproponowana przez Panią mgr Emilię Palankiewicz-Mitrut powstała w wyniku rzetelnej eksploracji literatury przedmiotu i oceny przydatności analitycznej prezentowanych w części teoretycznej zagadnień w odniesieniu do realizacji badań. Opracowany w dysertacji konstrukt teoretyczny daje podstawę do sformułowania założeń metodologicznych.

W części empirycznej dysertacji zostały przedstawione kolejno wszystkie etapy procesu badawczego. Na początku rozdziału metodologicznego Autorka charakteryzuje zastosowane metody badań, uzasadniając przy tym przyjęcie wybranego sposobu postępowania. Jest to dojrzałe podejście badawcze, porządkujące realizowaną procedurę badań oraz ukazujące wysoki poziom kompetencji naukowych Doktorantki.

W dalszej części Autorka przedstawia przedmiot i cele badań (ss. 155-159) oraz problemy badawcze (ss. 159-161). Określenie przedmiotu badań i sformułowanie celów badań nie budzi zastrzeżeń. Wysoko oceniam też kolejną część dysertacji, w której sformułowano problem główny, szczegółowy, teoretyczny i praktyczny oraz doprecyzowano 9 pytań badawczych. Jakość wyводу Autorki jednoznacznie wskazuje na pogłębione przemyślenie omawianej problematyki. Doktorantka nie tylko ze znanstwem formułuje zasadniczy obszar problemowy, ale także poprawnie wskazuje szczegółowe kwestie, których rozstrzygnięcie umożliwi realizację założonych celów badań.

W kolejnej części (ss. 162-169) Doktorantka opisuje zmienne niezależne i zależne, które wyodrębniła w toku planowania procesu badawczego, a także ich wskaźniki, odnosząc je do trzech grup respondentów: uczniów, nauczycieli i pracodawców. Na szczególną uwagę zasługuje opracowana przez Autorkę tabela ze szczegółowym opisem tych zmiennych i ich wskaźników (ss. 164-168), ponieważ taki sposób prezentacji zwiększa czytelność i klarowność procedury badań.

W dalszej części (ss. 168-172) Autorka omawia etap badań ilościowych, prezentując zastosowane narzędzia badawcze, którymi były: osobne autorskie kwestionariusze ankiet dla uczniów, nauczycieli i pracodawców. Następnie charakteryzuje etap badań jakościowych (ss. 172-173), w których zastosowała zogniskowany wywiad grupowy. Konsekwencją przyjętej strategii badawczej było sformułowanie przedstawionych w tej części pytań wywiadu. Szczegółowe omówienie zastosowanych metod i narzędzi świadczy o rzetelnym

podejściu Autorki do prowadzonych badań i potwierdza wysoki poziom umiejętności metodologicznych.

Część pracy (ss. 173-187) dotycząca doboru i charakterystyki próby badawczej oraz terenu badań, a także organizacji i przebiegu badań jest opisana niezwykle starannie i również nie budzi zastrzeżeń. Wysoko oceniam przedstawione tutaj treści, w tym omówienie kryteriów doboru uczestników badań. Niewątpliwą zaletą tej części dysertacji jest szczegółowy opis sposobu rekrutacji do badania, realizacji badania, kwestii formalnych oraz warunków wywiadu i terenu badań. Autorka zwraca też uwagę na niezwykle ważne aspekty etyczne. Należy podkreślić, że w opisach zastosowanych strategii badawczych, w ich uzasadnieniach oraz sposobie realizacji, widoczna jest dobra znajomość zagadnień metodologicznych i praktyki badawczej, co uzasadnia pozytywną ocenę części metodologicznej rozprawy.

Następna część rozprawy zawiera analizę wyników badań ilościowych i jakościowych (ss. 188-249) w odniesieniu do trzech grup badawczych (uczniów, nauczycieli i pracodawców), obejmujących: organizację i ofertę kształcenia; programy kształcenia; współpracę z pracodawcami; doradztwo edukacyjno-zawodowe; różnice edukacyjne między absolwentami gimnazjum a absolwentami ośmioletniej szkoły podstawowej. Ponadto, Autorka prezentuje wyniki badań przeprowadzone wśród nauczycieli, dotyczące zjawiska marginalizacji kształcenia zawodowego. Wyniki przeprowadzonych badań przedstawiono w postaci czytelnych wykresów oraz reprezentatywnych wypowiedzi respondentów jako ilustrację analizy ilościowej i jakościowej otrzymanych danych. W dalszej części Doktorantka przeprowadza dyskusję wyników badań ilościowych i jakościowych (ss. 250-271) prowadząc pogłębioną analizę rezultatów badań, odnosząc je do publikacji innych naukowców. W mojej ocenie jakość tego wywodu stanowi istotną wartość recenzowanej dysertacji, jednak warto w tym miejscu zwrócić uwagę na ograniczenia związane z interpretacją wyników przeprowadzonych badań. Ostatnia część rozprawy zawiera rekomendacje praktyczne i zakończenie. Przedstawione podsumowanie oraz zalecenia świadczą o tym, że Doktorantka doskonale zdaje sobie sprawę ze złożoności badań dotyczących podejmowanej problematyki, zarówno w obszarze teorii, jak i praktyki badawczej, a także analizy i zastosowania wyników badań, czego dowodzi rzeczowe opracowanie treści tej części pracy.

3. Konkluzja

Przedstawiona do recenzji praca doktorska stanowi interesujące studium o charakterze teoretyczno-empirycznym, w którym Autorka w kompetentny sposób analizuje kluczowe kwestie dotyczące problematyki zrealizowanych badań. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie zaprezentowanego przez Doktorantkę problemu naukowego. Autorka posiada bogatą wiedzę teoretyczną w obszarze analizowanej problematyki oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia badań. Narracja naukowa jest czytelna, należy też docenić dobrze dobraną i interesującą problematykę badań, logiczny układ i analizę zagadnień teoretycznych, będących podstawą badań empirycznych oraz kompetencje związane z projektowaniem badań oraz z klarowną prezentacją ich wyników. Analiza ocenianej rozprawy pozwala uznać, że Doktorantka sprostała wysokim wymaganiom naukowym związanym ze złożonością podjętej problematyki i specyfiką analizowanych zagadnień.

Praca Pani mgr Emilii Palankiewicz-Mitrut wnosi istotny wkład w refleksję naukową usytuowaną w problematyce pedagogiki, w szczególności pedagogiki pracy. Zrealizowane badania są aktualne, ważne i potrzebne. Doceniając naukową wagę i jakość rozważań zawartych w niniejszej pracy, uważam, że recenzowana dysertacja Pani mgr Emilii Palankiewicz-Mitrut pt. *Kształcenie zawodowe uczniów szkół ponadpodstawowych w kontekście zmian wynikających z reformy systemu oświaty z 2017 roku* spełnia kryteria rozpraw doktorskich.

Podsumowując, stwierdzam, że rozprawa odpowiada warunkom określonym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 r. poz. 574 z późn. zm.), w związku z tym wnoszę o przyjęcie rozprawy Pani mgr Emilii Palankiewicz-Mitrut i dopuszczenie Jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Beata Jaluć